

ПСИХОЛОГІЗМ НОВЕЛИ «НЕ ПЛАЧТЕ ЗА МНОЮ НІКОЛИ...» МАРІЇ МАТІОС

Психологізм – це передача автором читачеві внутрішнього світу своїх персонажів. У психологічному творі увага письменника переноситься із зовнішнього (подієвого) сюжету на внутрішній (чуттєвий): відслідковуються усі порухи душі героїв, їх роздуми й мотивація вчинків, простежується нелегкий шлях внутрішніх переживань. Психологізм художньої літератури отримав особливий розвиток у ХІХ ст. в добу реалізму. Для реалістичного напрямку характерний раціоцентричний психологізм: ототожнення психіки і свідомості, недооцінка позасвідомих процесів.

Однією із найвидатніших письменниць сучасності є Марія Матіос. Книга новел «Нація» (2001) і до сьогодні викликає особливий інтерес, адже торкається найголовніших проблем усіх часів, насамперед честі, моралі, совісті. Письменниця звертається до того, що є найбільш необхідним для людини, – свобода, почуття безпеки, право на щастя й вільний вибір.

Окремі аспекти творчості письменниці охарактеризовано в розвідках Я. Голобородька, Б. Матіяш, І. Насмінчук, Р. Харчук та ін. Однак, попри певну кількість публікацій, цілісне та системне дослідження особливостей психологізму, практично відсутнє. Тому метою нашої статті є з'ясування аспектів психологізму новели Марії Матіос «Не плачте за мною ніколи...».

У прозових творах психіку людини осмислювали як зсередини, так і ззовні, застосовуючи внутрішній монолог, самоаналіз, невласне пряму внутрішню мову, потік свідомості, в якому фіксуються моменти душевного переживання, переважання емоцій.

Одним із найпоширеніших психологічних прийомів у прозі українських письменників є психологічний пейзаж, що виконує різні функції:

- виступає у творі як додатковий опосередкований засіб характеристики окреслюваних у ньому героїв, персонажів;

- викликає естетичні уподобання та емоції, адже письменник, створюючи краєвиди, співвідносить їх із людськими інтересами, настроями, роздумами, переживаннями;

- є потужним засобом виразності, оскільки допомагає не тільки показати місце дії, визначити час і добу, а й носить психологічний характер. Часто саме через зображення різних природних явищ митці відтворюють душевний стан героїв.

Проза Марії Матіос, будучи оригінальним і самобутнім явищем, максимально відповідає ідейно-стильовим параметрам української літератури кінці ХХ – початку ХХІ століття. Серед визначальних рис стилю письменниці критика виокремлює «гру історичними епохами, аналогіями, стилями, мовами», естетичну довершеність, афористичність і метафоричність, емоційну проникливість, драматизований ліризм та глибокий психологізм [Насмінчук 2009: 16].

У новелах Марії Матіос психологізм поглиблений, на нього скеровується вся увага читача, який заглиблюється у внутрішній світ персонажа для самостійного осмислення його як людини, пізнання її ірраціональної сутності незалежно від суспільного оточення.

Найяскравіше психологічну складову виражено у творі «Не плачте за мною ніколи...».

У новелі Марія Матіос подає приклади легкого та важкого переходу в небуття. Таким чином авторка підкреслює, що гідне життя заслуговує на відповідну смерть, безсоромні вчинки ж призводять до страшних мук. У творі зображено життєствердний світогляд гуцульського народу. Марія Матіос, застосовуючи причинно-наслідкові зв'язки, на відміну від загальноприйнятих уявлень, надає поняттю смерті ширшого формулювання. Письменниця показує момент відходу душі в інший світ крізь призму ритуальних обрядів, що є невід'ємною частиною поховання на західноукраїнських землях.

Назва новели – відголос народних прикмет. За повір'ями, надмірне оплакування й вияви перебільшеного суму тривожать душі померлих, можуть навіть призвести до помсти тим, хто заважає небіжчикам віднайти спокій у потойбіччі. Головна героїня твору, баба Юстина, багаторазово просить не тужити за нею надто сильно, аргументуючи це по-різному: *«про смерть скажіть...без*

плачу й голосіння» (М. Матіос, с. 234) ; «прошу тебе, дочко, аби не голосили...» (М. Матіос, с. 246); «І не тужить довго. Туга людину старить. Та й від людей нефайно.<...>...не ридайте так, якби учора мене поховали. То є недобре.<...>А я уже не така молодюська, щоби за мене тугу на цілий світ наводити (М. Матіос, с. 249). Портрет головної героїні твору схарактеризований небагатьма рисами: «...Лице добріська, лише змаліла під тягарем віку й досвіду, в біленькій, рідко вишитій жовто-зеленим хрестиком сорочці з підгорнутими рукавами, біленькій, у дрібну квіточку невизначної барви, хустині й темній штапельній спідниці...» (М. Матіос, с. 218). Автор акцентує увагу читача не на зовнішності жінки, а на її духовному світі. Баба Юстина – утілення вселенської мудрості, що проросла із міцного ґрунту багаторічного досвіду. Її світогляд базується на одвічних істинах, морально-етичних нормах, що сформували пріоритетні життєві цінності: «Ти знаєш, дочко, коли я була молодша, я просила Бога й за те, й за те. То хустки файної хотілося, то доброго приплоду, то зятя совісного, то здоров'я, а то цементу на хату Тонці не ставало. А тепер лише прошу легкої смерті. Нічого не хочу – лише легкої смерті. А її треба заслужити. У молодості про це не думаєш, а потому – буває запізно думати» (М. Матіос, с. 232).

На батьківщині Марії Матіос на початку ХХ століття існував звичай наймати плакальниць. Не менш важливим є традиційний музичний супровід сумного дійства. Стосовно нього старенька дає чіткі вказівки: «А трембітачів наймайте із Дихтинця. Щоби ані тих труб, ані гармошки не було, нічого щоби не було, лише трембіти. Увечір най Кузьма грає людям у фляру. То така жалісна музика, що серце може тріснути з плачу від тої фляри!» (М. Матіос, с. 242).

В основі сюжету новели «Не плачте за мною ніколи...» – відтворення звичаю, що поширився на Буковині у 1970-их рр., – виготовлення домовини ще за життя людини. Композиція твору є дещо незвичною: автор поділила новелу на три розділи: у першому читач знайомиться з головною героїнею, яка розповідає історії про небіжчиків, родичам яких вона позичала труну для поховання. У другій частині в подробицях змальовано вказівки старенької щодо власного похорону й поминального вечора. У своєму волевиявленні Юстина керується давніми гуцульськими повір'ями. Третій розділ –

постпозиція, де оповідач разом із головною героїнею складають речі в домовину, п'ють воду з одного горнятка (вода – символ життя в давньослов'янській культурі);

Новела містить чимало образів-символів. На думку Г. Вишневської, «свічка (свічечка) у творах Марії Матіос усвідомлюється як символ народної пам'яті і високої духовності» [Насмінчук 2013: 92].

У творі наявна числова символіка, що надає змісту додаткової сакральності, підсилює його ідейно-естетичний потенціал. Зокрема, магічне число 7 з'являється в тексті неодноразово. У новелі воно вказує на кількість дітей Юстини, а в земному світі символізує родючість, плідність, спорідненість. Таким чином, автор пояснює важливість зв'язку між пращурами й нащадками. Елементарне число 7 отримуємо також при додаванні цифр повторюваного в тексті числа 25 ($25=2+5=7$). Воно акцентує увагу читача на довгій історії труни, якій *«уже двадцять п'ять років»* (М. Матіос, с. 220). Головна героїня згадує про четверту частину сотні й при описі посудини, з якої оповідач і бабуся п'ють воду наприкінці твору: *«Цьому горняткові на криниці, як і домовині, десь буде також понад чверть віку»* (М. Матіос, с. 251).

Через показ найвищого рівня людської духовності спостерігаємо ментальну перемогу людини над смертю. У творі зображено безцінну мить, коли абстрактне злиття із душею ближнього відкриває серце, облагороджує помисли, породжує добро.

Отже, читаючи новели Марії Матіос, людина переосмислює власне життя і намагається зробити його кращим. Для зображення багатогранних психологічних станів письменниця вдається до синтезу яскравої палітри емоцій персонажів із образами-символами, використовує художню деталь як елемент психологізму для передачі змін настрою героїв твору.

Визначальними є експресивні ознаки, які увиразнюють змалювання глибинних процесів у свідомості людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Насмінчук І. Проза Марії Матіос : Особливості індивідуального стилю : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.01.01. Івано-Франківськ. 2009. 16 с.

2. Насмінчук І. Заголовок у системі поетикальних засобів прози Марії Матіос *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки.* 2013. № 33. С. 224–227.

ДЖЕРЕЛА

1. Матіос М. Нація [Текст] / 5-те вид. Львів : ЛА «Піраміда», 2010. 256 с.

*Богдана Ковалюк
Наук. керівник – к. філол. н., доц. Ткаченко В. І.*

МЕНТАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН МАЛОЇ ПРОЗИ ВАЛЕНТИНИ МАСТЕРОВОЇ

Валентина Мастерова – сучасний прозаїк, чиї твори ще з кінця ХХ століття вражають читачів глибиною філософського осмислення проблем духовності, культури, комунікації. Вона змальовує реалії життя, історії роду та народу. Тому актуальність нашого дослідження зумовлена потребою системно проаналізувати твори малої прози письменниці різних років.

Життєпис Валентини Мастерової розпочався в селі Сивки Чернігівського району. Населений пункт за проектом комуністичної партії, мали поглинути води Дніпра, коли «вибудовували» Київське водосховище. Не сам Славута проковтнув, не похлинувшись, ціле село, а так спроектувала комуністична партія, що визначала не тільки долі людей, але й русла рік. Розкидані по усюдах, сивківці у різних районах прочитали «Сучу дочку» і стали здзвонюватися: «Це ж наша, сивківська!» [Брагінець 2015]. Хоча прізвище вона змінила, та впізнали – по героях, по мові, по душевному настрою...

Цікаву сторінку літературної біографії становлять романи «Суча дочка» та «Смарагд». Вони знайшли своє належне місце в читацькій та науковій спільноті. Романістика показує гіркий життєвий досвід, у якому пізнається дійсність, що винагороджує за правдивість вчинків і подій, демонструє яскравість та переконливість людських доль і характерів, майстерні діалоги. Ця книжка «вчить добра, справедливості, прощення, які вельми